

Margrethe Kamille Birkler og Anders-Christian Jacobsen

Frygt ikke!

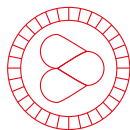
Indføring i kristen dogmatik

Præsten

PRÆSTEFORENINGENS BLAD » 114. ÅRGANG

» 20. SEPTEMBER 2024

» #38

DEBAT

Lægmandsgudstjenester
som højmesser?

SIDE 707

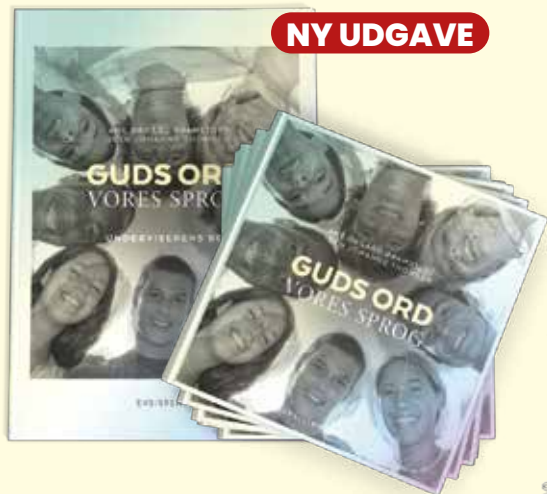
ANMELDELSE

Den ny dogmatik
fra Aarhus

SIDE 714

KONFIRMANDER – INSPIRATION TIL UNDERVISNINGEN

NY UDGAVE

Efter syv succesfulde år udkommer det komplette danskproducerede konfirmandmateriale *Guds ord – vores sprog* nu i en ny udgave. Forfatterne Ane Ørgård Bramstoft og Iben Johanne Thomsen har gennemarbejdet materialet, og der er kommet nye øvelser til.

Elevbog 80 sider Kr. 169,95

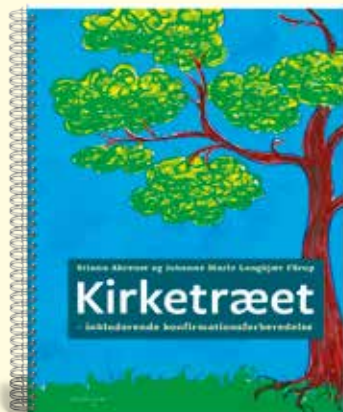
To sæt kort Kr. 499,95

Underviserens bog 100 sider Kr. 399,95

Kirketræet er et materiale med fokus på faste rammer, genkendelighed og inddragelse af taktile virkemidler. Forfatterne Stinna Ahrenst og Johanne Marie Langkjær Fårup har hentet didaktisk inspiration til de 15 forløb fra det specialpædagogiske felt.

Underviserens bog 88 sider Kr. 299,95

Ark og klistermærker Kr. 299,95

Godt ord igen er et oplæg til legende samtale i konfirmandstuen om skriftsteder – på vej mod udvælgelse af konfirmationsordet. Med kortene følger en vejledning med kreative undervisningsforslag af forfatteren Stinna Ahrenst.

Æske med 2 sæt kort Kr. 299,95

Forlaget Eksistensen sætter en ære i at udgive vigtig teologisk faglitteratur og bøger til inspiration til præstegerningen. Hos os finder du bøger om alt fra dogmatik og sjælesorg til konfirmandmateriale og dåbsgaver. Du kan købe det hele i Eksistensens boghandel.

eksistensen

**SE OG KØB BØGERNE
PÅ EKSISTENSEN.DK**

INDHOLD

AKTUELT

388 prædikener online på »Danske Taler«'s hjemmeside
SIDE 706

DEBAT

Skal lægmandsgudstjenester betragtes som højmesser?
Af Martin Bendixen Rønkilde,
Mette Kathrine Grosbøll og
Bjarne Hougaard
SIDE 707

Et (kort) svar på, hvorfor kæden ikke er hoppet af
Af Else Kragelund Holt
SIDE 709

PRÆDIKENVEJLEDNING

19. søndag efter trinitatis
Af Hanne Jul Jakobsen
SIDE 711

ANMELDELSE

Frygt kun - for dogmatikken, i Aarhus
Af Anders Klostergaard Petersen
SIDE 714

Frygt ikke - for første semesters dogmatikundervisning
Af Margrethe Kamille Birkler og
Anders-Christian Jacobsen
SIDE 723

RUBRIKKER

Fra sekretariatet SIDE 726
Personalia SIDE 726
Ledige stillinger SIDE 727

VIDSTE DU, AT

SIDE 726

Forsidefoto:

Forsiden på den ny dogmatik for 1. semesterstuderende i Aarhus. Anmeldelsen og forfatternes svar tager det meste af pladsen i dette nummer.

»I og med at lægmandsgudstjenesten nævnes i denne sammenhæng, får den karakter af højmesse og rokker derved ved balancen mellem det almindelige og det særlige præsteembede«. Læs s. 707

»Hvis biskopperne ønskes at indføre lægmandsgudstjenester, bør der vejledes om dette i en selvstændig vejledning og med et særskilt ritual, der tydeligt adskiller dem fra højmassen«. Læs debatindlægget fra Præsteforeningens hovedbestyrelse.

»På de 'giftige' steder, dvs. der, hvor det virkelig brænder på teologisk, må man kunne holde forskellige oversættelser og forskernes forslag op mod hinanden for at kunne tage selvstændig stilling til dem«, skriver Else Kragelund Holt i et svar på et indlæg om sprogagenes relevans.

Den ny dogmatik af Margrethe Kamille Birkler og Anders-Christian Jacobsen anmeldes grundigt af Anders Klostergaard Petersen. Forfatterne svarer på kritikken.

Jakob Brønnum
Redaktør

Præsteforeningen

388 PRÆDIKENER ONLINE PÅ DANSKE TALERS HJEMMESIDE

» **D**anske Taler«s prædikenprojekt, der blev skudt i gang for et år siden, har nu nået en vigtig milepæl. Hjemmesiden danskepraedikener.dk er nemlig online, og det betyder, at du nu kan gå på opdagelse i - ind til videre - 388 danske prædikener fra 1500-tallet til i dag.

Her er prædikener fra nogle af de mest indflydelsesrige præster og personligheder i dansk historie og åndsliv, blandt andre Hans Tausen, Niels Hemmingsen, Thomas Kingo, Søren Kierkegaard, N.F.S. Grundtvig, Kaj Munk, Hal Koch og Johannes Møllehave.

Du finder også aktuelle prædikener af de mest toneangivende præster efter årtusindskiftet, blandt andre Kathrine Lilleør, Sørine Gottfredsen og Peter Skov-Jakobsen. Side-løbende indsamles prædikener fra et bredt udsnit af Folkekirkens præster fra hele landet.

Kirkeåret rundt

Kirkeårshjulet gør det muligt at finde alle de prædikener, der er holdt på en bestemt dag i kirkeåret, fx påskedag, pinsedag eller juleaften. Da der knytter sig bestemte tekststykker fra Bibelen, som præster skal prædike over, til alle kirkeårets dage, kan man ved hjælp af kirkeårshjulet få indblik i, hvordan Bibelens berømte historier er blevet forstået og fortolket i samtiden gennem de sidste 500 år.

Målet er 1000 prædikener

Projektets mål er at indsamle et bredt udsnit af prædikener fra Folkekirkens præster på tværs af tid, geografi og kirkelig retning,

Projektgruppen, fra venstre mod højre: Stud.theol. Christian Malund Jalk, historiker og projektleder Lasse Bruun Jonassen og stud.mag. i historie Laura Soland Wang Larsen. Foto: Danske Taler

og samlingen udvides løbende. Når projektet afsluttes i sommeren 2026, vil vi have indsamlet 1.000 af de vigtigste prædikener fra danmarkshistoriens mest toneangivende præster.

Om prædikenprojektet

Prædikenprojektet udføres i samarbejde med en ekspertgruppe bestående af forskere og undervisere fra Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter (FUV), Aarhus Universitet og Københavns Universitet og med støtte fra G.E.C. Gads Fond.

Fra pressemeddelelse ☞

SKAL LÆGMANDSGUDSTJENESTER BETRAGTES SOM HØJMESSER?

Sognepræst **Martin Bendixen Rønkilde**, Sankt Lukas, Aarhus. Medlem af Præsteforeningens hovedbestyrelse

Sognepræst **Mette Kathrine Grosbøll**, Sions Sogn, København. Medlem af Præsteforeningens hovedbestyrelse

Sognepræst, **Bjarne Hougaard**, Hirtshals. Medlem af præsteforeningens hovedbestyrelse

Præsteforeningen har, i forbindelse med Folkekirkens Liturgiarbejde, modtaget et forslag til ny gudstjenestevejledning, som vi er blevet bedt om at kommentere.

Selvom der i omtalen af dette arbejde er anført, at en ny arbejdsvejledning skal udarbejdes af en arbejdsgruppe, der sammensættes

af præster, fagteologer, repræsentanter for de kirkelige medarbejdergrupper og menighedsrådsmedlemmer, er Præsteforeningen ikke blevet bedt om at foreslå medlemmer af arbejdsgruppen. Derfor har vi ikke haft indflydelse på udformningen af forslaget.

» I og med at lægmandsgudstjenesten nævnes i denne sammenhæng, får den karakter af højmesse og rokker derved ved balancen mellem det almindelige og det særlige præsteembede

Da høringsfristen i skrivende stund ikke er udløbet, og da forslaget heller ikke er offentliggjort, vil vi ikke kommentere på hele forslaget, men blot pege på et markant nybrud.

I forslaget omtales flere steder, at lægfolk kan medvirke ved højmessen i mange forskellige funktioner. Mange steder med- »

»Men forslaget rummer også et nyt selvstændigt afsnit om lægmandsgudstjenester, der ifølge forslaget nu er noget helt andet end de 'degnegudstjenester'« (Fra en ordinationsgudstjeneste i Helsingør)

»Med denne forståelse af lægmandsgudstjeneste, bliver der ikke blot tale om en højmessevejledning, men om et kirkepolitisk skrift«

virker frivillige allerede ved både læsning af lektie, epistel, ind- og udgangsbøn, og der er derfor intet bemærkelsesværdigt i, at lægfolk indskrives i vejledningen

Noget helt andet end degnegudstjenester

Men forslaget rummer også et nyt selvstændigt afsnit om lægmandsgudstjenester, der ifølge forslaget nu er noget helt andet end de »degnegudstjenester«, som det altid har været muligt at gennemføre, hvis præsten får forfald, og det ikke lykkes at finde en anden.

I og med at lægmandsgudstjenesten nævnes i denne sammenhæng, får den karakter af højmesse og rokker derved ved balancen

» Med denne forståelse af lægmandsgudstjenesten, bliver der ikke blot tale om en højmessevejledning, men om et kirkepolitisk skrift

mellem det almindelige og det særlige præsteembede. Lægmandsgudstjenesten er ikke længere en løsning, der kan anvendes, hvis der mangler en præst. Det er en selvstændig gudstjenesteform i egen ret, som også kan anvendes for at sikre gudstjenester, hvor der er flere sogne end præster.

Introduktionen af denne type lægmandsgudstjenester hænger formentlig sammen med den præmis, som anføres i første linie i forslaget, nemlig at der skal være højmesse i alle sognets kirker på alle søn- og helligdage. (En præmis, som vi også finder fuldstændig umulig at gennemføre uden en mængde af de dispensationer, som biskopperne kan give, ifølge forslaget).

Et kirkepolitisk skrift

Med denne forståelse af lægmandsgudstjenesten, bliver der ikke blot tale om en højmessevejledning, men om et kirkepolitisk skrift, der indfører en helt ny forståelse af, hvad en højmesse er. Dette cementeres også af, at det ifølge forslaget er provstens ansvar (ikke den lokale præsts), hvem der kan gøre tjeneste ved en lægmandsgudstjeneste. Det er i øvrigt eneste gang, provsten overhovedet er nævnt i forslaget.

» Brugen af lægmandsgudstjenester vil føre til, at præstemanglen bliver nedtonet, for der holdes jo gudstjenester alligevel

Brugen af lægmandsgudstjenester vil føre til, at præstemanglen bliver nedtonet, for der holdes jo gudstjenester alligevel. I yderste konsekvens kan det føre til en kirke, hvor kun præster (indtil videre) kan gennemføre gudstjenester med dåb og nadver, samt foretage bryllup og begravelser, mens resten af gudstjenestelivet kan gennemføres uden ordinerede præster. Er det sådan, vi ønsker det i Folkekirken?

Præsteforeningen vil derfor i vores høringsvar kraftigt advare imod overhovedet at indføre begrebet lægmandsgudstjenester i en højmessevejledning. Hvis biskopperne ønskes at indføre lægmandsgudstjenester, bør der vejledes om dette i en selvstændig vejledning og med et særskilt ritual, der tydeligt adskiller dem fra højmassen. Det er misvisende at vejlede om lægmandsgudstjenesten som en sidestillet variant af højmassen.

På vegne af HB

Martin Bendixen Rønkilde

Mette Kathrine Grosbøll

Bjarne Hougaard ☞

ET (KORT) SVAR PÅ, HVORFOR KÆDEN IKKE ER HOPPET AF

Om sprogstudier på teologi, om teologers kundskabsniveau og om vigtigheden af selvstændigt at kunne tage stilling til svære problemkomplekser.

Else Kragelund Holt svarer stud.theol. Camilla Kjølner Simonsen (2024/34)

Else Kragelund Holt,
lektor emer., Aarhus

Stud.theol. Camilla Kjølner Simonsen spørger i *Præsten* 2024/34, hvor kæden er hoppet af, hvad angår korrelationen mellem udbytte og arbejdsbyrde af sprogundervisningen på teologistudiet. Hun skal have tak for at rejse debatten – igen. Det er en drøftelse, som har godt af at blive taget fra tid til anden, når studiet og de studerende forandrer sig. Tillad mig at svare ud fra den indsigt, jeg har som lektor i Det Gamle Testamente i Aarhus indtil 2019 og som studievejleder, studienævnformand og studieleder i flere perioder fra 1980'erne til midt 00'erne. Og oven i købet som en, der engang blev anklaget for at ville afskaffe hebraisk. En rigtig systemets kvinde, kunne man sige – men altså nu helt uden ansvar for noget som helst på teologistudiet, kun med en stor kærlighed til det.

Der er mange grunde til at bevare teologernes gode kundskaber i de klassiske sprog, og her kan jeg kun komme ind på nogle få af dem. En af dem anfører Camilla Kjølner Simonsen selv, nemlig at »det er et spørgsmål om, hvor dybt man kan komme ned i teksten«. Men, skriver hun videre, det er sjældent hen-

des egne sprogkundskaber, der hjælper hende med at finde de vigtige pointer, men oftere de videnskabelige kommentarer. Min egen erfaring er imidlertid, at skal man forstå, analysere og vurdere kommentarerne, må man selv kunne gøre et stykke sprogligt afdækningsarbejde. På de »giftige« steder, dvs. der, hvor det virkelig brænder på teologisk, må man kunne holde forskellige oversættelser og forskernes forslag op mod hinanden for at kunne tage selvstændig stilling til dem. Og det er, så vidt jeg kan se, netop et af formålene med en universitetsuddannelse, altså en uddannelse på højeste niveau.

» På de 'giftige' steder, dvs. der, hvor det virkelig brænder på teologisk, må man kunne holde forskellige oversættelser og forskernes forslag op mod hinanden for at kunne tage selvstændig stilling til dem

At man som stud.theol. ofte kan frustreres, fordi man ikke har sproglige kundskaber til at gøre netop dét, er fuldt forståeligt. Studietiden er kraftigt beskåret over de sidste 20 år, samtidig med at de studerendes forudsætninger for at lære at læse skriftlige (»døde«) sprog er blevet frataget dem gennem adskillige reformer af de gymnasiale uddannelser. Det »

»Det er præsterne, der kan formidle mellem akademi og kirke, men skal det give mening, skal det netop være på et kvalificeret niveau«. (Billedet viser Codex Sassoon solgt på auktion for 38,1 millioner dollars. Den læderbundne Codex Sassoon, dateret til det 10. århundrede, er den tidligste næsten fuldstændige hebraiske bibel. Det blev solgt af Sothebys i New York efter en fire minutters budkamp mellem to budgivere, til Alfred H. Moses, som donerer den til et museum Tel Aviv)

sidste kan der være gode grunde til, men det har i hvert fald ikke været fremmede for de teologistuderendes træning i at lære græsk, latin og hebraisk. Der er simpelthen forskel på at lære at tale et sprog (og derefter beherske dets skriftlighed) og at lære at beherske et fremmedartet skriftsprog. Så vidt jeg kan se, er der stadig ingen vej udenom at lære grammatiske remser i den forbindelse. Mit forslag er at gøre det til en sport og træne det, mens man cykler op ad bakke til Nobelparken: *katab, kateba, katabta ...*

» Derfor er hebraisk særlig sårbart og er blevet kraftigt beskåret siden 2003 - igen af tvungende, men sørgelige grunde

Faktisk gives der et helt ekstra år til netop latin og græsk-studierne til alle, der ikke har de to sprog på A-niveau fra gymnasiet. Det gør der ikke til hebraisk, og derfor er hebraisk særlig sårbart. Derudover er faget blevet kraftigt beskåret siden 2003 - igen af tvungende, men sørgelige grunde. Det må underviserne forholde sig til i deres forventninger til de studeren-

des sprogkundskaber, og det er bestemt mit indtryk, at de gør det, fx ved at tillade brug af oversættelser i forbindelse med eksegese og endda udnytte muligheden for at sammenligne forskellige oversættelser for at trænge dybere ned i teksterne.

Og nej, umiddelbart er det ikke alle præster og cand.theol.'er, der skal være med ved den kommende bibeloversættelse. Og dog - hvis processen bliver som lovet, bliver der en stor grad af inddragelse ud over akademiet i færdiggørelsen af DO2036, og dér får præsterne en vigtig opgave i forhold til lægfolk. Det er præsterne, der kan formidle mellem akademi og kirke; men skal det give mening, skal det være på et kvalificeret niveau. Og det kræver altså, at man kan grave lidt i overfladen.

Så hold ud - og vid, at du engang bliver meget klogere end alle mulige andre i sognet, lige netop på sprog. Du kan læse (og måske endda forstå) de græske, latinske og hebraiske indskrifter på altertavlen eller på murene under sognerejsen til Rom eller Jerusalem og svare, når dine ledsagere spørger dig, hvad der står. Dermed bliver du bindeled mellem kirken i historien og den aktuelle nutid, og det er da noget! ❧

19. søndag efter trinitatis

1. Mos. 28,10-18 og Joh. 1,35-51 /
Kom og se!

Hanne Jul Jakobsen,
sognepræst i
Møllevangskirken,
Aarhus V

Foto: Lars Salomonsen

»»Kom og se!« er en invitation ind i et større fællesskab, hvor vi allerede er set og kendt af Gud

Til tekststykket

De kalder ham »Guds lam«. De kalder ham »Rabbi«, »Messias« og »Israels kong«. De ser, at han er alt det, de har læst om i Moseloven og lært om som små i søndagsskolen (eller hvad det nu hed dengang). Han er Jesus fra Nazaret og får dem til at spærre øjnene op, for han er mere end det - han er til at tage og føle på, og det havde de ikke set komme. De er Johannes, Andreas, Simon Peter, Filip og Natanael. Han kalder dem ved navn, for han kender dem allerede og si-

»» Når Johannes taler om at vi skal »se«, ved vi godt, at det ikke kun handler om at se i fysisk forstand

ger: »Kom og se!« Han siger: »Følg mig!« Han siger: »Du skal få større ting at se end det. Der er mere mellem himmel og lægejournaler. Himlen er en åben invitation, en morgengave, muligheder og englekys«.

Til sagen

Bliver du provokeret af den bestemte tone? »Følg mig!«, byder Jesus. »Kom og

SALMER

- 754 Se, nu stiger solen
- 26 Nærmere, Gud, til dig
- 335 Flammerne er mange (Lissner/Gottlieb) Når du vil
- 731,3-4 Nu står der skum fra bølgetop
- 11 Nu takker alle Gud

se!«, siger han. De fleste af os er overfølsomme overfor ordrer og imperativer. Vi er opdraget til kritisk stillingtagen og til selv at bestemme, hvad vi skal se, og hvem vi skal følge. Heldigvis. Det skal vi ikke lægge fra os. Men måske skal vi høre ordene som en invitation snarere end som en ordre. En invitation ind i troen. Han, som kalder, er ikke hvem som helst - han er vejen, sandheden og livet, han er verdens lys, han er livets vand. »Kom og se!« er en invitation ind i et større fællesskab, hvor vi allerede er set og kendt af Gud.

Teksten her er en form for indløbstekest, hvor vi får en kort introduktion >>

til nogle af Jesu mere officielle eller intellektuelle titler. Resten af Johannesevangeliet bruges til at udfolde invitationen: Hvad er det, vi kan se? Hvem er det, der slår følge med os, og hvad betyder det?

Til debat

Kan man forstå Jesu udsagn »Kom og se!« som en åben invitation til at gøre sig sine egne erfaringer med evangeliet? Vi inviteres ind i Gudsrigets virkelighed og fællesskab sammen med en hel masse andre mennesker, der kan være meget forskellige fra os selv, ligesom Andreas, Filip og Natanael ganske givet har været det. Det er ikke meningen, at vi skal gå i takt i Guds rige, som Paulus pædagogisk forklarer det i epistelteksten. Vi er forskellige, og det er måske en pointe, at vi får denne åbne invitation til at se og erfare Guds rige med hver vores blik?

Når Johannes taler om, at vi skal »se«, ved vi godt, at det ikke kun handler om at se i fysisk forstand. Ligesom Jakob drømte, at Guds himmel kan åbnes, så englene kan være helt nærværende. Ligesom de første disciple erfarede, at de blev en del af Guds rige i mødet med Kristus. Det egentlige, det vigtige, ser vi med hjertet. Eller med andre ord: Troen har også øjne, som Gud kan åbne.

» Hun siger: 'Jeg stoler ikke på nogen.' Han svarer: 'Ikke noget under, at De er træet'

Når Jesus siger: »Følg mig!«, handler det måske om, at vi skal se med det lille stykke af Guds virkelighed, der er lagt i vores hjerte? At vi skal lade gudbilledligheden i os åbne troens øjne, så vi ser mere end Natanaels figentræ eller vores eget? Måske er det dét, vi åbner os for, når vi er til gudstjeneste?

Tilfælles

Jeg kan ikke huske det tidspunkt, hvor jeg blev opmærksom på, at jeg tror på Gud. Jeg har ingen erindring om at have sluppet alt, hvad jeg havde i hænderne,

for resolut at rejse mig og følge Jesus, som disciplene gjorde. Alligevel kan jeg genkende erfaringen af at bevæge mig i troens retning – at være på vej, at lade troen på Gud give håb for fremtiden, fornemmelsen af ikke at være alene og af at have et perspektiv på tilværelsen, der giver mig mod til at løfte blikket og hvile i, at evigheden findes. Det kan være svært at komme det nærmere. Nok ikke bare for mig. Hvordan begynder troen på Gud? Troen kommer ikke indefra, men udefra. Ligesom disciplene ikke selv finder på at følge Jesus, men følger ham, fordi de har tillid til ham. Tro er aldrig noget, vi har, men noget, vi får. »Og vi ser, / du viser os veje, / vi slet ikke kender. / Livet blir nyt, /- vi synger«, som Holger Lissner skriver i den salme, jeg foreslår, vi skal synge efter prædikenen.

Tilskyndelser

1. Hav tillid til Gud
2. Det vigtigste ser du med hjertet
3. Man kan øve sig i at gå på tro – det første skridt er det sværeste

Tilnærmelser

Hun siger: »Jeg stoler ikke på nogen«. Han svarer: »Ikke noget under, at De er træet«. Ordvekslingen finder sted, da den unge, hjemløse Lila søger ly for regnen i en kirke i Gilead, hvor hun møder præsten John Ames. Det er forståeligt, for hun har oplevet mange svigt. »Lila« er fortællingen om, hvordan hun langsomt får tillid til ham. Den unge pige gifter sig med den gamle præst og ender med at tro på, at han ikke kan undvære hende. Lila, som var tyngt af skam og fyldt af mistillid, bliver over tid og i samværet med den troværdige og generøse John Ames i stedet fyldt af tillid til evigheden og taknemmelighed over at have fået et barn med den gamle mand. Den tro og tillid fandt hun ikke i sig selv; den blev kaldt frem i hende af ham. Ordvekslingen er en del af en længere samtale fra deres første møde (side 61), som måske kan bruges som afsæt for en prædiken om, at troen er noget, vi får, eller som kaldes frem i os.

(Se »Lila« af Marilynne Robinson, Gyldendals Forlag 2015).

Tilknytning

»Udtørret

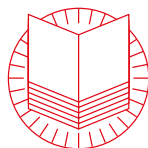
Vi rækker vores hænder frem!
Giv os noget
noget at leve af
noget der giver mening
noget der er større
end det der gror
i vores egen udpinte køkkenhave.
Vi er trætte af ligegyldige projekter
og forandringsprocesser
der ikke forandrer noget
for alvor.
Vores liv savner næring

vi tørster
efter tanker
der kan optage os,
og mennesker
der har brug for os
så vi får noget andet at tænke på
end os selv.
Løft vores hoveder
så vi ser op
og ud.
Vis os
hvor der er brug
for os«.

Fra min bog: »Brugte Bønner – Et væredygtigt redesign af Davids salmer«, Eksistensen 2022 (p. 148). ☞

»Ordvekslingen finder sted, da den unge, hjemløse Lila søger ly for regnen i en kirke i Gilead, hvor hun møder præsten John Ames«. (Udsnit af omslaget til en udgave af Lila)

Frygt kun – for dogmatikken, i Aarhus

Anmeldt af

Anders Klostergaard Petersen

Lektor i religionsvidenskab,
Aarhus

Frygt ikke!

**Margrethe Kamille Birkler og
Anders-Christian Jacobsen**

Eksistensen, 2024,
Hæftet, 192 sider

En af de sidste formaninger, som jeg fik af min mentor Martin Hengel, var: »Don't wrire Half-Gebackenes!« Det skal udtales på jiddisch med russisk-amerikansk accent og schwäbisch Schwung. Hengel selv havde fået rådet af

» Positivt er det, at Birkler og Jacobsen vil forstå forholdet mellem symbolik, dogmehistorie, teologihistorie og dogmatik på en måde, der tager både dogmatikkens historiske og nutidige formuleringer alvorligt og som præciserer sammenhængen mellem disse'

den russisk-israelske jødiske papyrolog Victor Tcherikover, som havde fået maksimen af den russisk-amerikanske jødiske antikhistoriker Elias Bickermann. Alle Hengels nære elever har fået rådet i arv.

Hvorfor begynde med denne anekdote? Fordi *Frygt ikke! Indføring i kristen dogmatik* har karakter af en klæg og ufærdig dej, både formalt og indholdsmæssigt. Såvel forlag som forfattere burde have røde øren. »Anmelde den bog? Det skulle da være til politiet«, skrev Hans Brix i en herostratisk berygtet recension. Det er nok, trods alt, for groft; men Brix' dom randt mig ikke desto mindre i hu. Antallet af stavefejl, slåfejl, ubehjælpomme formuleringer og generelt dårligt dansk er enormt.

Der veksles kontinuerligt mellem kirkelige (Kristi, Jesu) og almindelige danske genitiver (Kristus', Jesus'). Når der henvises til personer, skrives »blandt andet« og ikke »blandt andre«. Samtlige hebraiske ord, som forfatterne af en eller anden grund har følt sig kaldet til at skrive på hebraisk og ikke transkriberet, er vendt forkert.

Jeg kvier mig også indimellem ved den klassisk filologiske kunnen, som når det i indledningen hedder med henvisning til Liddell-Scott-Jones' græske ordbog, at *δογματίας* (et hapax legomenon) skulle betyde »en moralsk person« (11); når nu det fremgår hos Filostratos VS I.16.4, at det drejer sig om en »moraliserende person« (engelsk »sententious«). Thomas Aquinas henvises der løbende til som Aquinas, men hvornår er vi begyndt at referere til personer med fødested? Skal

»Heller ikke *Fragmenter af et spejl* rækker som dogmatik, fordi den ifølge forfatterne er for fragmentarisk«

Anselm så hedde Canterbury? Fejl optræder med en hyppighed, så man kommer i tvivl om, hvorvidt der overhovedet er læst korrektur på bogen.

Dertil kommer faktabokse, som forfatterne også selv - tilsyneladende uden blusel - oplyser, er taget fra Wikipedia og leksika, men uden eksakte kildeangivelser. Hvordan skal studerende lære formalia, når deres lærere ikke er i stand til det? Man skal også lede længe efter mere ubehjælpssomme oversættelser fra engelsk. Fagfællebedømmelse, antager jeg, må have været en by i det Rusland, som Bickermann og Tcherikover med god grund flygtede fra.

Dogmatikkens mål og med

Bogen vil være en ny lærebog i dogmatik ved bacheloruddannelsen i teologi ved Aarhus Universitet. I indledningen får man varedeklareret dens nødvendighed. Prenters *Skabelse og genløsning* er af »teologiske og pædagogiske grunde« be-

daget. Det er muligt, men så bør man vel fremføre argumenter for det. Heller ikke *Fragmenter af et spejl* rækker som dogmatik, fordi den ifølge forfatterne er for fragmentarisk og på grund af enkeltforfatternes særpositioner fremstår uden indre systematisk sammenhæng. Dertil kom-

» Thomas Aquinas henvises der løbende til som Aquinas, men hvornår er vi begyndt at referere til personer med fødested? Skal Anselm så hedde Canterbury?

mer, at den ifølge Birkler og Jacobsen savner helt centrale teologiske emner som f.eks. eskatologi. Hermed har de ryddet banen for deres eget bidrag, der herefter behændigt undgår enhver diskussion med hele den danske fagtradition.

Bogens lettere mærkværdige titel har to årsager. For det første skal en lærebog i dogmatik forkynde evangeliet uden at »

ty til trusler - og jeg som troede, det var en lærebog og ikke en prædiken. For det andet har forfatterne indtryk af, at mange studerende frygter faget. Derfor vil de vise, at dogmatik »kan være tilgængeligt og engagerede« (det var så allerede to fejl på bogens første side (9), hvilket giver et meget godt indtryk af den sproglige kvalitet).

Forfatterne favner postmodernisme, hvormed de antagelig mener kulturrelativisme, hvis man i alt fald som undertegnede ønsker begrebsklarhed og derfor anvender begrebet »postmodernisme« i forlængelse af ophavsmanden Jean-François Lyotard som udtryk for de to store fortællingers sammenbrud, en politisk statslig (Kant) og en filosofisk spekulativ (Hegel) - se *La condition postmoderne. Rapport sur le savoir* 1979. Den klassiske teologi og dogmatikken er, mener de, udfordret, fordi »faste positioner og især sammenhængende systemer betragtes som aktuelle eller potentielle trusler mod individets frihed og ret til at definere sig selv« (9).

» Man kan ikke være åben over for alt og afvise at stå i en tradition og samtidig insistere på, at sandheden afgøres inden for et teologisk og kirkeligt fællesskab, der i sigens natur må bero på en tradition

Teologien skal imidlertid hverken begræde situationen, opgive at formulere troværdige og sammenhængende teologier eller forsvare gamle fæstningsværker. Den må i stedet for gå en tredje vej. Den består i at anerkende, at »ens egen teologiske position aldrig kan gøre krav på at være den eneste sande. Alle sammenhængende teologier hviler på forudsætninger og antagelser, der kan formuleres anderledes« (10).

Nu vil forfatterne forsøge sig med en fastholdelse af »den klassiske dogmatiks tanke om, at teologi skal tænkes i sammenhæng og ikke fragmentarisk, men samtidig afstår vi fra at hævde, at den sammenhængende teologi, som vi præ-

senterer i det følgende, er den eneste sande og mulige« (ibid.). Videnskabsfilosofiske overvejelser angående præmisserne for at formulere en sådan sammenhængende position glimrer ved deres fravær. Ingen kan, mener forfatterne, tale videnskabelig »Sandhed«, som de senere benævner sandheden med kapital »S« (34f.), men »inden for et bredt receptionshistorisk sandhedsbegreb kan nogle tolkninger af de valgte traditioner være falske, enten fordi der drages uholdbare og usammenhængende slutninger, eller fordi tolkningerne fører til resultater, der ikke svarer til den kontekst, som tolkningerne skal fungere i« (38f.). Men hvordan skal man finde ud af, hvilke slutninger der er uholdbare, uden en klar kriteriologi, der ikke blot som her ender i cirkelslutninger? Det bliver ved besværgelser: »Teologisk dovenskab, pænhed og konfliktskyhed - eller omvendt, skyttegravskrig - er sand kristendoms stærkeste fjender« (39). Det er da et meget normativt sandhedsbegreb, skønt det ikke er skrevet i versaler; men hvad kriterierne for denne »sande kristendom« er, henligger i mørke.

Sandhed som brug

Birkler og Jacobsen forfægter, mener de selv, et »bredt sandhedsbegreb«, der »således ikke [eliminerer] sandhedsspørgsmålet, men komplicerer det« (39). Jo tak; men måske skulle de overveje, om sandhed overhovedet er et egnet begreb at anvende i sammenhængen. De mener vel snarere bestemte tolkningers plausibilitet i henseende til en overbevisende og sammenhængende argumentation; men også her skyder de sig i foden, fordi de både vil blæse og have mel i munden. På den ene side er det fællesskabet, der må afgøre »konstruktionen af sand kristendom« (37). På den anden side gælder, at »alle principielt har ret til at definere, hvad sand kristendom er« (ibid.). Er alt så kristendom, hvad Søren Hattemager mener, er kristendom?

Tja, ikke helt, for »konstruktionen af sand kristendom vil dog efter vores me-

ning bedst kunne ske inden for rammerne af et teologisk og kirkeligt fællesskab, idet dialogen er en vigtig forudsætning for den nødvendige afklaring af udgangspunkterne og for stringensen i den argumentation, der bygger på udgangspunkterne« (37). Samtidig hævder forfatterne, at deres bog ikke repræsenterer »én bestemt eller kirkelig retning, men inddrager synspunkter fra forskellige teologiske traditioner. Det skyldes, at en akademisk lærebog i dogmatik ikke kan være forpligtet på én bestemt teologisk tradition, men må inddrage alle relevante synspunkter, og at bogen skal kunne fungere som lærebog på ikke-konfessionelt bundne teologiske uddannelsessteder« (10). Relevanskriteriet får lov at blafre i vinden. Det dunkelt skrevne er som bekendt det dunkelt tænkte. Man kan ikke være åben over for alt og afvise at stå i en tradition og samtidig insistere på, at sandheden afgøres inden for et teologisk og kirkeligt fællesskab, der i sagens natur må bero på en tradition. Perspektivbundet er nu en gang et menneskeligt vilkår.

Foruden denne ikke specielt klare drøftelse af tradition føjer Birkler og Jacobsen yderligere en kilde til dogmatisk indsigt, nemlig religiøse erfaringer og følelser som f.eks. »spirituelle oplevelser« (53). Her gælder, at »teologer eller andre kristne har hverken ret eller grund til at afvise sådanne oplevelser som opspind opståede i forstyrrede psyker« (ibid.). Men hvordan kan man nu vide, at det sidste ikke er tilfældet? Forfatterne mener, at man må prøve sådanne religiøse erfaringer og følelser på, om »de bliver riciperet i de kristne traditioner og bliver en del af kristendommens 1. ordenssprog« (54). Det kan godt nok virke ekskluderende, siger de, i en tid, hvor individer har ret til selv at definere deres identitet, men »hvis ikke enkelte menneskers religiøse erfaringer og oplevelser underkastes en sådan bedømmelse, bliver de ikke til gavn for fællesskabet« (ibid.). Denne bedømmelse »skal ske i de levende menigheders fælles liv og drøftelse af, hvad der er sand kristendom« (ibid.). For mig lyder

det som den rene og skære konventikelkristendom, som jeg gerne vil have mig betakket for. Læser man et udkast til en dogmatik eller en kirkeordinans?

» Akademisk universitære perspektiver forveksles med forkyndelsesmæssige som i påstanden om, at et teologisk og kirkeligt fællesskab skal tage sig af sandhedsspørgsmålet

Mon dog ikke man snarere skulle hævde, at dogmatikkens primære opgave består i *forvaltning, formidling og fortolkning* af en bestemt traditions-klynge, der er givet med ens kulturelle og sociale ståsted. Det er ikke anderledes end overvejelser knyttet til andre kulturelle systemer, der selvsagt også rummer både et systemisk niveau og en brugerflade – *langue* og *parole*, som vi plejer at kalde det inden for semiotikken og lingvistikken. Men i denne dogmatik rodes tingene godt og grundigt sammen. Historisk deskriptive spørgsmål blandes sammen med normativt, systematiske. Eller rettere »konstruktivt, systematiske spørgsmål«, der helt i tidens ånd erstatter det traditionelle begreb »normativitet«. Det ændrer dog ikke ved, at akademisk universitære perspektiver forveksles med forkyndelsesmæssige som i påstanden om, at et teologisk og kirkeligt fællesskab skal tage sig af sandhedsspørgsmålet. Forfatterne har netop selv argumenteret for, at sandhedsbegrebet i forhold til universitetsteologien alene kan være et spørgsmål om forskellige tolkninger legitimitet. Jeg forstår ikke forskrækkelsen over egen traditionsbaggrund, der selvsagt ikke udelukker, at man også kan inddrage andre traditioner, men noget har vel semiotisk forrang frem for andet, skulle man synes. Man kan da ikke både favne verden og diskutere sandhed i relation til en tradition, som man ikke vil stå ved, fordi man vil være verdensåben.

Positivt er det, at Birkler og Jacobsen vil forstå forholdet mellem symbolik, dogmehistorie, teologihistorie og dog- »

matik på en måde, der »tager både dogmatikkens historiske og nutidige formuleringer alvorligt og som præciserer sammenhængen mellem disse« (16). Negativ er imidlertid ukklarheden, når det

står underdetermineret, hvis ikke udefineret – AKP) kan anvendes som dogmatiske metoder og kan derved skabe et metodisk og teoretisk grundlag for dogmatikken, som er nødvendigt, hvis dogmatik skal fastholdes som akademisk disciplin« (ibid.). Atter en besværgelse. *Viel Geschrei und wenig Wolle!* (jf. åbningssentensen p. 21). Godt nok diskuteres receptionsteori senere lidt mere indgående i forlængelse af Iser og Jauss (59-61), men der reflekteres ikke over brugen af receptionshistorie og teori på dogmatikken, hvilket igen skaber et problem i forhold til normativitetsspørgsmålet. Forfatterne siger godt nok, at det ikke længere er muligt at argumentere for absolutte sandheder. Det har det vel ikke været siden Kant. Han nævnes godt nok *en passant* (32, jf. også 56), men evangelisk-luthersk kristendoms anden, helt afgørende reformator glimrer ved sit fravær i bogen. Det er ærgerligt, for forfatterne kunne faktisk have lært meget af Kant i forhold til

» Kapitlet om gudsbegrebet består det af en sektion om monoteisme, en om treenighedsteologi, en om gud som person, begivenhed, væren og historie, og en afsluttende om guds almagt vs. afmagt

gælder det, som de kalder teori og metode: »Denne forståelse af sammenhængen mellem dogmatikkens nutidige og historiske formuleringer bygger på receptionsteori og receptionshistorie såvel som konstruktiv teologi« (ibid.).

Det udfoldes ikke klart, hvordan disse begreber skal forstås. Og klogere bliver man i alt fald ikke, når det efterfølgende hedder: »Disse (altså de begreber, som

»Dogmatik er efter-tanke ... Men hvilken åndsvidenskab er ikke viet refleksion og eftertanke«. (Rafaels Stanza: Diskussion om det hellige sakramente, Vatikanet 1509-10)

hele drøftelsen af sandheds- og normativitetsspørgsmålet, både i *Kritik der reinen Vernunft* (1781A og 1787B) og i *Die Religion innerhalb der Grenzen der bloßen Vernunft* (1793-94). Så havde de næppe skrevet, at metafysiske udsagns sandhedsværdi står og falder med, »om de metafysiske udsagn reciperes som sande« (61). Prøv at overveje konsekvenserne af et sådant standpunkt, hvis man f.eks. tænker det i relation til det politiske domæne: »Brug er sandhed. Sandhed er brug«.

Bedre bliver det ikke, at det i en af bogens faktabokse hedder, at »i moderne tid har forskellige grene af filosofien dog afskrevet metafysikken som *menighedsløs*« (13). Det har den antagelig altid været, men der var selvfølgelig en gang, hvor den ikke var meningsløs.

Når det kommer til den afgørende definition af, hvad dogmatik er og skal være, citerer forfatterne uden at gøre opmærksom på det Anna Marie Aagaard, der flere gange i sin undervisning, husker jeg det, nærmest messende gentog, at dogmatik er efter-tanke (39). Det er da i alt fald en begyndelse, men hvilken åndsvidenskab er ikke viet refleksion og eftertanke? Der skulle gerne yderligere kvalifikationer til.

Bogens struktur og mange 'synsninger'

Bogens opbygning er traditionel. Den er, hedder det, bygget over strukturen i de to centrale oldkirkelige bekendelser: Fader, søn og helligånd, hvorfor, må man formode, at der vil komme yderligere et eller to bind om sønnen og helligånden. I alt fald rummer bind et, foruden en kort indledning og introduktionskapitlet om »dogmatisk metode og teori« (21-72), alene tre større kapitler om den første trosartikel. Det første kapitel vedrører gudsbegrebet (73-118), medens det andet gælder skabelse (119-162), og det sidste omhandler synd (163-189). Disse kapitler er så igen delt i sektioner samt undersektioner. Kapitlet om gudsbegrebet består af en sektion om monoteisme, en om treenighedsteologi, en om gud som person, begivenhed, væren og historie,

og en afsluttende om guds almagt vs. afmagt. Kapitlet om skabelse er struktureret over sektionerne Gud som skaber, verden som skabt og mennesket som skabt, medens syndskapitlet alene består af en række sektioner uden undersektioner. De enkelte kapitler afsluttes med forslag til yderligere overvejende dansk- og engelsksproget litteratur.

Ud over en struktur skåret over trosbekendelsernes læst er det meningen, at fællesskabstanken skal fungere som det sammenhængende element i bogen. Mennesket og Gud er skabt til fællesskab, ligesom det gælder for forholdet mellem mennesket og verden. Hvordan man kan indgå i fællesskab med en ikke organisk materie, forstår jeg ikke. Dertil kommer, at det positivt hævdede skabelsesteologiske fællesskab mellem mennesket og verden så langt fra er entydigt, hvis man netop ser på kristendommens recepti-onshistorie.

Det var just kristendommens fremmedgjorte forhold til verden, der fik Nietzsches til fnysende, i prologen til *Jenseits von Gut und Böse*, at betegne kristendom som »Platonismus für's Volk«, fordi han klart så den verdensdistance, som forestillingen om det evige liv indebærer, og som tidlig Kristusreligion og pietisme mest tydeligt understreger. Her er der ikke megen verdensbejaelse, men sna-

» Ud over en struktur skåret over trosbekendelsernes læst er det meningen, at fællesskabstanken skal fungere som det sammenhængende element i bogen. Mennesket og Gud er skabt til fællesskab, ligesom det gælder for forholdet mellem mennesket og verden

rere klar afstandtagen. På det punkt er bogens forfattere imidlertid insisterende normative, fordi de mener, at: »Skaberværket inklusive mennesket er grundlæggende af samme natur som Gud, men dets guddommelighed er mindre 'fortættet'« (17). Der er bogen igennem mange af den slags - for mig at se - bastante me- »

tafysiske sandhedsudsagn, som forfatterne ellers har fraskrevet sig muligheden for at formulere, fordi de forfægter, at der ikke kan være absolutte sandheder. Sådan er bogen flere steder påfaldende inkonsekvent i argumentationen. Jeg har heller aldrig læst en bog med så mange »synsninger«, som det hed i en børnebog, jeg læste for mine drenge, da de var små. Meninger kan være gode nok, men det er vel ikke for meget i en universitær lærebog at forvente, at de også understøttes af en argumentation, der finder sted i dialog med fagtraditionen.

Bogens radikalitet - sådan da

I den kirkelige dagspresse har der stået megen blæst om bogens brug af kvindelige pronominer om Gud. Kender man sin bibel, ved man, at kvindelighed spiller en rolle i gudsmetaforikken i Det Gamle Testamente, om end den ikke er specielt fremtrædende. Det vil forfatterne råde

» I den kirkelige dagspresse har der stået megen blæst om bogens brug af kvindelige pronominer om Gud. Kender man sin bibel, ved man, at kvindelighed spiller en rolle i gudsmetaforikken i Det Gamle Testamente

bod på nu, og fred med det. Men jeg savner en pointering af, at førmoderne køns- og seksualitetsforståelse er markant anderledes end i dag, og at antikke tekster som f.eks. de bibelske og kirkefædrener opererer med en et-køns-opfattelse struktureret ud fra et aktiv-passiv-princip om, hvem der har (kulturelt) lov til at bemejstre hvem såvel korporligt som socialt.

Som de selv skriver, er det afgørende også inden for kristendommen at gøre op med tidligere tiders vanetænkning. Det kan man kun, hvis man er sig den bevidst. Gal 3,28 er ikke en feministisk frigørelsestekst, medmindre man læser den løsrevet fra dens historiske kontekst. Det har Lone Fatum skrevet så udmærket om på dansk. Den ideelle Kristustilhænger er en afseksualiseret mand, ligesom

opstandelseslegemet er et afseksualiseret og afbiologiseret mandslegeme. Bogens brug af bibeltekster vidner om den vanetænkning og de teologiske fordomme, som forfatterne ellers hævder at ville gøre op med.

Når det gælder nutidig brug af teksterne, kan de for min skyld, i valget mellem pronominer for gud, vælge den ene kulturelle repræsentation frem for den anden, når blot de husker at skelne det fra teksternes tidligere historiske betydninger. Vi kan udmærket diskutere forskellige repræsentationers kulturelle og sociale hensigtsmæssighed, for vi har alligevel ikke nogen som helst adgang bag om kulturelle repræsentationer.

Det havde været rart, hvis forfatterne havde været utvetydigt klare i mælet om det sidste. Mit egentlige problem med den megen opmærksomhed, der i bogen vies identitetspolitiske hensyn, angår snarere forfatterens blindhed i forhold til deres eget og andre vestlige forfatters privilegerede ståsted. Det gælder for eksempel Delores S. Williams' *Sisters in the Wilderness: The Challenge of Womanist God Talk* fra 1993, som »taler for en ødemarksoplevelse (engelsk: wilderness experience), hvor man står helt alene, midt i seriøse problemer, med Gud som den eneste støtte, man kan regne med« (69). Birkler og Jacobsens politisk korrekte inklusive sprogbrug og altfavnende inklusion er sikkert velmenende, men de skulle nok have ofret en tanke eller to på, hvor betydelig uddannelsesmæssig og økonomisk kapital et sådant overskud fordrer. På den baggrund kan magtkritikken godt tage sig en kende hul ud.

Synd - en sag for sig

Syndskapitlet især læste jeg med imødet set spænding. Særligt fordi bogens ene forfatter sammen med lektor Lars Sandbeck ved Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter igen og igen har angrebet, hvad de til forskel fra Østkirkens positive menneskesyn opfatter som den vestlige augustinsk-lutherske traditions problematiske syndsforståelse - endnu en af

»Mærkværdigvis figurerer nøgleteksten Rom 5,12-21 slet ikke i kapitlet bortset fra i en enkelt gengivelse af en Luther-tekst«

disse forsimplede, stereotype modsætninger.¹ Mærkværdigvis figurerer nøgleteksten Rom 5,12-21 slet ikke i kapitlet bortset fra i en enkelt gengivelse af en Luther-tekst (173). Det er så meget mere paradoksalt, som at forfatterne også inddrager Kierkegaards forståelse (175-76), der netop bygger på denne Paulus-tekst. Forfatterne anvender i stedet Rom 7, som de fleste bibelforskere i alt fald i 40 år har vidst, ikke drejer sig om Kristustilhænger, men derimod om den før-kristne tilværelse set bagudskuende fra Kristustilhængerens aktuelle situation. Teksten – læst i lyset af både dens retoriske struktur og den historiske kontekst – er på ingen måde en formulering »af synd som universelt eksistensvilkår« (167). Dette kapitel er et blandt flere eksempler i bogen på, hvor grelt det står til med tekstlæsningsfærdigheder, som når Paulus og

Augustins læsninger forveksles (170-71, 179).

Heller ikke forsøget på at inddrage biologi er synderligt imponerende – jeg ser her bort fra, at kultur selvsagt også er en del af den menneskelige biologi, men blot repræsenterer et andet arvesystem

» Af samme grund henslæber vore børn størsteparten af deres barndom og ungdom i læringsinstitutioner. Her forsøger vi at lære dem, hvordan de må underkaste sig fællesskabet

end det genetiske, det epigenetiske og det adfærdsmæssige. Forfatterne hævder, at »væsentlige dele af de teologiske traditioner på den ene eller anden måde har betragtet de biologiske drifter i mennesket til selvopretholdelse som syndi- »

ge i sig selv« (166). I stedet for mener de, at »synd er at udfolde sig selv på andres, fællesskabets og det hele skaberværks bekostning« (ibid.). Men er de to udsagn virkelig så forskellige? Birkler og Jacobsen har overhovedet ikke forstået, hvorfor man i dominerende teologiske, og for den sags skyld også psykologiske og sociologiske, traditioner, forstår det, som de kalder »biologiske drifter i mennesket til selvopretholdelse« som negative og i teologien som syndige. Helt fundamentale aspekter i den menneskelige ontogfylogenese drejer sig om, at jeg vil mig selv og fremmer mine egne begær og lyster frem for at underkaste mig gruppens krav, regler, normer, værdier og idealer.² Af samme grund henslæber vore børn størsteparten af deres barndom og ungdom i læringsinstitutioner. Her forsøger vi at lære dem, hvordan de må underkaste sig fællesskabet gennem tæmning af den selvoptagne, magtsyge og promiskuøse abe, som vi plejer at betegne med begrebet menneske. Birkler og Jacobsen er slet ikke bevidste om, hvordan den fundamentale spænding mellem kollektiv og individ, fællesskab og selv, er indlejret i selve menneskets biologi (*ultrasocialitet*), fordi vi ikke er bioprogrammeret til fællesskab (*eusocialitet*), sådan som f.eks. hymenoptera som bier og myrer er det. Det er ærgerligt, fordi de faktisk her kunne have hentet meget, der ville støtte deres egen idé om fællesskabstanken som ledetråd. Derom handler også de nytestamentlige tekster fra Paulus til evangelierne, fra den efterpaulinske brevlitteratur til Johannes Åbenbaring.

En kort konklusion

Jeg finder bogen langt fra så provokerende, radikal og nybrydende, som Birkler og Jacobsen allerede fra bogens indledning mener, at den er. Den er skrevet i et ofte hermetisk lukket teologisk sprog, der forudsætter klassisk metafysik. Indsigter fra adfærds- og livsvidenskaber glimrer ved deres totale fravær. Det samme gælder viden hentet fra humanvidenskaberne. Dertil kommer, at den rummer en

række problematiske og bedagede modsætninger som f.eks. det bibelske vs. det græske, religion vs. filosofi, jødedom vs. kristendom, vestkirke vs. østkirke, natur vs. kultur. Der har i forskningen gennem mange år været gjort et betydeligt arbejde for at komme hinsides disse fortærskede dikotomier, men det er åbenbart prelet af på forfatterne.

» Jeg finder bogen langt fra så provokerende, radikal og nybrydende, som Birkler og Jacobsen allerede fra bogens indledning mener, at den er

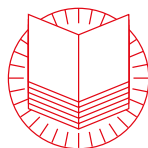
Det er muligt, at ældre dogmatiske lærebøger ikke længere er tidssvarende, men det kan ikke passe, at studerende nu skal undervises efter en bog spækket med fejl, ringe formidlingsevne og en lang række problematiske afsnit og formuleringer. Skal man som studerende lægge sin påståede frygt for dogmatikken bag sig, må det være, fordi man møder noget, der er udfordrende, gennemtænkt og inspirerende og ægger til selvstændig tænkning. Trods de gentagne besyngninger af egen nytænkning og originalitet opfylder denne bog ingen af delene. Tværtom. ❧

Noter

1. For en anderledes klar og nuanceret fremstilling se Nils Arne Pedersen »Dåbsritual og dåbsteologi i oldkirken: Vest og øst«, i Sasja Emilie Mathiasen Stopa og Rasmus H.C. Dreyer (red.), *Med nåden i favn. Dåbens teologiske baggrund og betydning*, KBH, Fønix 2024, 65-117.

2. Se hertil Jonathan H. Turner, Alexandra Maryanski, Anders Klostergaard Petersen og Armin W. Geertz, *The Emergence and Evolution of Religion: By Means of Natural Selection*, London og New York, Routledge 2018, og Anders Klostergaard Petersen, »Dåben som offer: En ritualteoretisk analyse af barnedåbsritualet« i Sasja Emilie Mathiasen Stopa og Rasmus H.C. Dreyer (red.), *Med nåden i favn. Dåbens teologiske baggrund og betydning*, KBH, Fønix 2024, 349-384, særligt 356-359.

Frygt ikke – for første semesters dogmatikundervisning

Margrethe Kamille Birkler,

Ph.D-studerende,
Systematisk Teologi,
Aarhus

Anders-Christian Jacobsen,

Professor i Systematisk
Teologi

Forfatterne til »Frygt ikke«, bind 1, går i rette med anmeldelsen, som de mener er præget af en række fejlagtige antagelser og upræcise læsninger

Redaktøren af Præsteforeningens Blad har opfordret os til at svare på Anders Klostergaard Petersens (AKP) anmeldelse af vores nye lærebog i dogmatik »Frygt ikke!: Indføring i kri-

» Bogen er en lærebog, som særligt er henvendt til bachelorstuderende på den teologiske uddannelse og skal bruges i deres første semesters undervisning i dogmatik

sten dogmatik«, bind 1. Opfordringen til at skrive et svar skyldes, så vidt vi forstår, anmeldelsens usædvanlige omfang, indhold og stil. Det har vi indvilliget i, selv om netop anmeldelsens omfang og stil

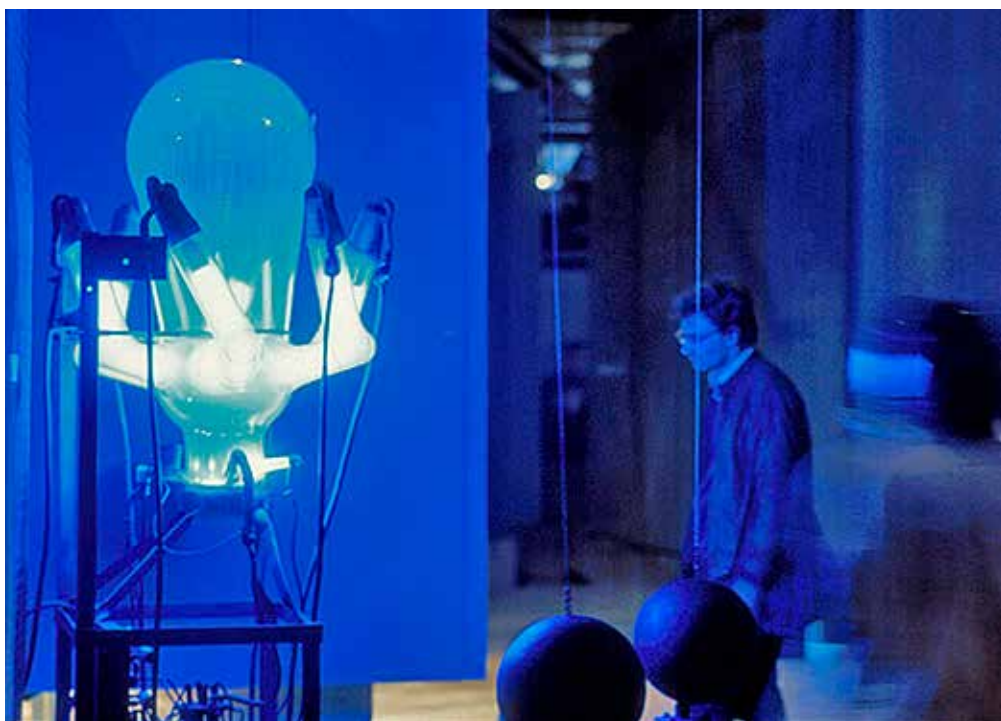
gør denne opgave vanskelig. Vi kommenterer derfor ikke hele anmeldelsen, men kun nogle eksempler derfra, hvor vi går andre veje, end anmelderen synes om.

Vi må dog først gøre klart, hvad præmisserne for vores bog er: Bogen er en lærebog, som særligt er henvendt til bachelorstuderende på den teologiske uddannelse og skal bruges i deres første semesters undervisning i dogmatik. Det sætter rammerne for bogens omfang, sprogbrug osv. Vi håber dog også, at bogen vil blive brugt til andre formål, for eksempel teologisk voksenuddannelse og præsters genopfriskning og opdatering af deres dogmatiske dannelse.

Korrekturerne

Dernæst vil vi gerne komme med en beklagelse: Der er for mange tastefejl i det første oplag! For eksempel blev de hebræiske ord spejlvendt i satsen, uden at vi opdagede det. Det er et problem, som vi selv er kede af og beklager meget, men heldigvis er alle de fejl, som vi selv og andre hjælpsomme kolleger kunne finde, rettet i andet oplæg af bogen, som allerede er klar, når dette svar trykkes. Det hjælper dog ikke på det, at anmelderen inkluderer tastefejl, der ikke er at finde i bogen, i sine citater (se AKPs citat fra *Frygt ikke!*, s. 16).

Vi er desuden ikke enige i, at bogen er præget af »ubehjælpsomme formule- »

»Vi må dog korrigerer anmelderen, der »antager«, at vi med »postmoderne« mener »kulturrelativismek«. Det mener vi ikke, og det skriver vi ikke«. (Billedet: Det postmodernes teoretiker Lyotard på Pompidoucentret i 1985)

ringer og generelt dårligt dansk«, som anmelderen hævder. Vi vil snarere mene, at bogen er præget af et forståeligt og ligefremt dansk med så få teologiske floskler som muligt.

» Anmelderen hævder for eksempel, at 'Der veksles kontinuerligt mellem kirkelige (Kristi, Jesu) og almindelige danske genitiver (Kristus', Jesus')'. Det er ikke korrekt

Lad os anføre nogle eksempler på, hvordan anmelderen anfører urigtige eller misvisende påstande om bogens sprog og formalia. Anmelderen hævder for eksempel, at »Der veksles kontinuerligt mellem kirkelige (Kristi, Jesu) og almindelige danske genitiver (Kristus', Jesus')«. Det er ikke korrekt. Vi skriver

konsekvent Jesus' og Kristi. I to tilfælde skriver vi Jesu Kristi, men naturligvis aldrig Jesus Kristi. Vi overvejer forslaget om at skrive Kristus'. Vi kan også berolige anmelderen med, at det er ganske normalt at henvise til Thomas Aquinas som Aquinas i forskningen, selvom man samtidig henviser til Anselm af Canterbury som Anselm.

Den danske fagtradition

Anmelderen påstår, at vi »behændigt undgår enhver diskussion med hele den danske fagtradition«. Lad os blot i flæng nævne nogle af de danske fagteologer, som vi trækker på: Arne Grøn, Niels Grønkjær, K.E. Løgstrup, Lars Sandbeck, Jakob Wolf, Niels Jørgen Cappelørn, Niels Henrik Gregersen, Helge Grell, P.G. Lindhardt m.fl. - og så selvfølgelig Grundtvig og Kierkegaard. I det andet

bind, som er undervejs, inddrages andre danske teologer, når vi kommer til deres fagfelter for eksempel Bo Kristian Holm i forbindelse med den lutherske frelseslære og Anna Marie Aagaard i forbindelse med helligåndsteologi og ekklesiologi.

Anmelderen påstår desuden, at vi skriver, at »en lærebog i dogmatik (skal) forkynde evangeliet uden at ty til trusler«. Vi har dog aldrig skrevet, at vores lærebog skal »forkynde« noget som helst. Det er derfor urigtigt, at vi sammenblander lærebog og prædiken. Vi har derimod skrevet, som begrundelse for bogens »lettere mærkværdige titel« (AKP), at udsagnet »frygt ikke« indeholder evangeliets kerne, som dogmatikken skal fortolke. Vi skelner præcist og metodisk klart mellem evangelieforkyndelse og dogmatik.

Metode og teori

Nu til det indholdsmæssige. Vi har valgt at skrive et ret omfattende afsnit om metode og teori, fordi dogmatikken som fag i vid udstrækning har unddraget sig forpligtelsen til at klargøre sit metodiske og teoretiske grundlag. Det er især denne del af vores bog, som anmelderen finder problematisk. Anmelderen gengiver forholdsvist præcist, at vi ønsker at præsentere en systematisk sammenhængende dogmatik, der dog ikke gør krav på at være den eneste mulige sammenhængende dogmatik. Det mener anmelderen ikke, at vi begrundet »videnskabsfilosofisk«, skønt vi udførligt gør rede for, hvordan vi i forlængelse af postmoderne kritik af det moderne afviser, at der findes universelle sandheder, som er uafhængige af den konkrete kontekst, som de fremsættes i.

Det begrundet vi ved hjælp af receptionsteori, feministisk teori og metode og intersektionel teori, ligesom vi viser, hvordan denne kontekstuelle forståelse af sandhed og normativitet kan bruges til at formulere en systematisk sammenhængende dogmatik, der både er sand og normativ - dog uden at hævde, at denne sandhed og normativitet er universel eller den eneste gyldige.

Anmelderen beklager, at vi ikke inddrager og udfolder Jean-François Lyotards *La condition postmoderne. Rapport sur le savoir* fra 1979 for derved at klargøre vores forståelse af det postmoderne. Det finder vi ikke nødvendigt - og der er faktisk løbet meget vand i den teoretiske å siden 1979. Vi må dog korrigere anmelderen, der »antager«, at vi med »postmoderne« mener »kulturrelativisme«. Det mener vi ikke, og det skriver vi ikke. Anmeldelsen er i øvrigt præget af en del af denne type »antagelser«.

Traditionsforskrækkelse

Anmelderen mener, at vi er »forskrækkede over egen traditionsbaggrund«, og at vores tanke om, at det, der er dogmatisk sandt og normativt, afgøres i konkrete kristne fællesskabers fortolkning af traditionerne, derfor er uholdbar. Her sammenblander anmelderen forskellige forhold. For det første er vi ikke forskrækkede over vores egne traditionsbaggrunde. Vi har selvfølgelig hver vores »traditionsbaggrund«, men som vi redegør for, er de ikke entydigt lutherske, men snarere økumeniske.

» Anmelderen gengiver forholdsvist præcist, at vi ønsker at præsentere en systematisk sammenhængende dogmatik, der dog ikke gør krav på at være den eneste mulige sammenhængende dogmatik

For det andet redegør vi for, at dogmatikken metodisk må skelne mellem det, som vi kalder teologiens førsteordens sprog og dens andenordens sprog. Teologiens førsteordens sprog er det, som formuleres og udtrykkes i levende kristne fællesskaber, mens teologiens andenordens sprog er de dogmatiske eftertanker over de teologiske førsteordens udsagn. Disse to aspekter af teologien er ikke adskilte, men afhængige af hinanden. Dogmatik kan ikke formulere sig ud i det blå, men skal gennemtænke konkrete kristne fællesskabers teologiske tanker og praksis. Disse konkrete »

kristne fællesskaber bygger på forskellige traditioner og eksisterer i forskellige kontekster. Derfor er deres forståelse af, hvad der er sandt og normativt, forskellig. Det er ikke vores eller andres traditionsbaggrund, der afgør, hvad der er sandt og normativt for alle kristne fællesskaber. Og derfor er der ikke kun én sand og normativ dogmatik, men mange.

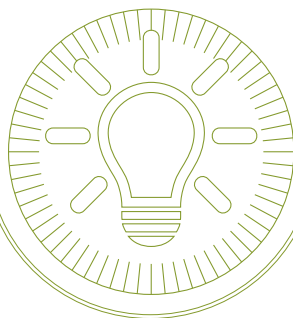
Kristne konfessioner hævder som regel, at kun *deres* teologi er sand, men som akademisk dogmatiker må man være i stand til at se ud over denne konfessionelle eksklusivisme og forstå, at flere traditioner kan være sande på samme tid. Dette pluralistiske sandhedsbegreb udelukker, som vi gør rede for, ikke, at der i disse forskellige traditioner og konfessioner kan indgå metafysiske antagelser. Naturligvis er metafysiske antagelser ikke nødvendige sandheder for andre end dem, der holder dem for sande.

Anmelderen påstår desuden, at bogen ikke indeholder »nytænkning og originalitet«. Denne påstand er ikke et resultat af bogens manglende inddragelse af nye teologiske områder, men et resultat af anmelderens eget valg af ikke at inddrage disse nye teologiske områder i sin gengivelse af bogen. I anmelderens gengivelse af bogen nævnes hverken feministisk teologi, klimateologi, diverse befrielsesteologier eller queerteologi, som ellers alle er vigtige dele af bogen, der adskiller den fra tidligere dogmatikbøger på dansk. Det er ærgerligt, da et sådant valg dels misrepræsenterer bogen og dels fortsætter tendensen til ikke at inkludere nyere teologiske bevægelser som disse i samtalen.

» Teologiens førsteordens sprog er det, som formuleres og udtrykkes i levende kristne fællesskaber, mens teologiens andenordens sprog er de dogmatiske eftertanker

Anmelderen anfører en række andre indvendinger mod vores bog; men vi mener, at ovenstående kommentarer med

tilstrækkelig tydelighed viser, at anmelderen på beklagelig vis misrepræsenterer bogens synspunkter og pointer. Det kan læseren dog bedst finde ud af ved selv at læse vores bog og sammenligne den med anmelderens påstande. ❌

Vidste du, at Præsteforeningen har udarbejdet en tjekliste over, hvad du skal være opmærksom på, hvis du søger nyt embede? Du finder tjeklisten på foreningens hjemmeside under Rådgivning.

 Præsteforeningen

SEKRETARIAT

ARBEJDSMILJØREPRÆSENTANT

Lea Hoff Ringgaard Lauridsen

er valgt i Hjørring Søndre Provsti i Aalborg Stift.

PERSONALIA

AFSKED

Tora Herborg Henriksen

sp. i Helsing-Valby Pastorat i Helsingør Stift er afskediget efter ansøgning fra den 30. november 2024.

Torben Poulsen

sp. (kb) i Egense-Øster Skerninge Pastorat i Fyens Stift er afskediget efter ansøgning med pension fra den 30. september 2024.

Elisabeth Siemen

sp. (kbf) i Virum Pastorat i Helsingør Stift er afskediget med pension efter ansøgning fra den 30. november 2024.

UDNÆVNELSER

Maj Britt Færk Justesen

sp. (kbf) i Vallensbæk Pastorat i Helsingør Stift er ansat som sp. i Finderup-Reerslev Pastorat og provst for Kalundborg Provsti i Roskilde Stift fra den 1. november 2024.

Kristian Tvilling

sp. i Virum Pastorat i Helsingør Stift er ansat som sp. (kbf) smst. fra den 1. januar 2025.

Jana Becker

er ansat som sp. (oa) i Karup Pastorat i Viborg Stift fra den 1. oktober 2024.

LEDIGE STILLINGER

Det fulde opslag på disse stillinger, kan ses på Jobportalen på www.praesteforening.dk

Sognepræst i Mørkhøj Pastorat

En stilling som tjenestemandsansat sognepræst i Mørkhøj Pastorat, Helsingør Stift, er ledig til besættelse den 1. januar 2025 eller snarest derefter.

Til stillingen er knyttet en forpligtelse som kirkebogsfører og begravelsesmyndighed.
Stillingen er en fuldtidsstilling.

Som ny sognepræst får du et introduktionsforløb, hvor du får en mentor, der guider dig igennem i den første tid i embedet og sætter dig nærmere ind i de forskellige arbejdsopgaver, der er for en præst.

På Præsteforeningens jobportal, www.praesteforening.dk, kan du se meget mere og læse hele stillingsopslaget samt embedsbeskrivelsen fra menighedsrådet.

Udløber den 7. oktober 2024.

Sognepræst i Snedsted Pastorat

Stillingen som tjenestemandsansat sognepræst i Snedsted Pastorat, Sydthy Provsti i Aalborg Stift er ledig til besættelse den 1. december 2024 eller snarest derefter.

Til stillingen er knyttet en forpligtelse som kirkebogsfører og begravelsesmyndighed.
Stillingen er en fuldtidsstilling.

Som ny sognepræst får du et introduktionsforløb, hvor du får en mentor, der guider dig igennem i den første tid i embedet og sætter dig nærmere ind i de forskellige arbejdsopgaver, der er for en præst.

På Præsteforeningens jobportal, www.praesteforening.dk, kan du se meget mere og læse hele stillingsopslaget samt embedsbeskrivelsen fra menighedsrådet.

Udløber den 7. oktober 2024.

Sognepræst i Vedsted & Aaby pastorater

Stillingen som tjenestemandsansat sognepræst i Vedsted og Aaby pastorater, Jammerbugt Provsti i Aalborg Stift er ledig til besættelse den 1. december 2024 eller snarest derefter.

Til stillingen er knyttet en forpligtelse som kirkebogsfører og begravelsesmyndighed i Vedsted Sogn.

Stillingen er en fuldtidsstilling med 50% fuldtidsbeskæftigelse i Vedsted Sogn og 50% fuldtidsbeskæftigelse i Aaby Sogn.

På Præsteforeningens jobportal, www.praesteforening.dk, kan du se meget mere og læse hele stillingsopslaget samt embedsbeskrivelsen fra menighedsrådet.

Udløber den 7. oktober 2024.

Præstekraver

Vaskes og pipes og Poignetter vaskes.

Anni Kant

Skovgårdsvej 16, 3., 2,
7500 Holstebro
Mobil 2087 9525

Vaskning og pibning af præstekraver + poignetter

Lis Pedersen

Søstjernevej 7, Jegindø,
7790 Thyholm
Mobil 2681 9187

SPRED HÅB MED JULEMAGASINET 24:12

»Gud opgiver ikke nogen, og selv når livet kuldsejler, kan man ikke falde ud af Guds hånd.«

Sådan lyder det i dette års udgave af 24:12 fra gadediakon Kamilla Maria Jakobsen, som viser omsorg og spreder håb blandt samfundets mest udsatte.

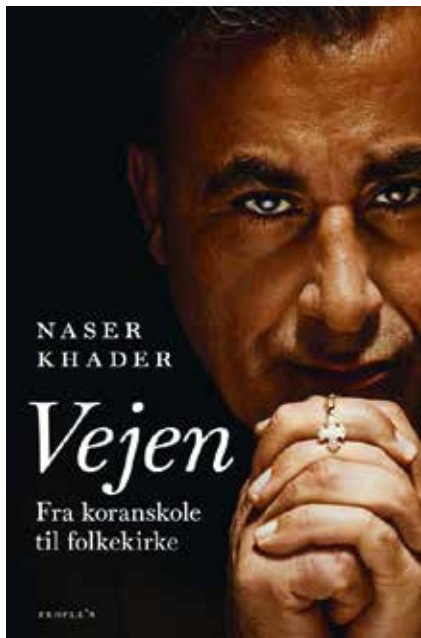
Netop håb er et gennemgående tema i årets julemagasin, som egner sig til uddeling.

**FORUBESTIL SENEST 30. SEPTEMBER
OG SPAR OP TIL 70 %**

**FIND EN SMAGSPRØVE OG LÆS MERE
PÅ LOHSE.DK/24-12-2024**

Forlagsgruppen Lohse | 7593 4455 | lohse.dk/24-12-2024

Vejen til Rom

– En unik rejse – I sporet på Paulus

Paulus var jøde og romersk statsborger, født i min fars føde-land, Palæstina/Israel. Han konverterede til kristendommen på vej til min mors fødeby, Damaskus. Som Paulus ankom jeg selv til kristendommen efter en opvækst med en lovreligion. Det har været medvirkende til min Paulus-fascination og til min nøje opmærksomhed på ham som konvertit.

Paulus er ophavsmand til kristen samvittighed og individualisme. Han døde i Rom cirka år 64-67 e.Kr. På rejsen til Rom besøger vi de steder der er knyttet til Paulus' historie, kirkerne San Paolo alla Regola og Santa Maria in Via Lata, Mamertiner-fængslet, den sydlige byport San Paolo, Cestius-pyramiden og Aquæ Salvia (de salviske kilder), hvor Paulus menes at være blevet halshugget. Desuden også San Sebastiano-katakombene og hovedkirken San Paolo Fuori le Mura.

I Filipperbrevet skriver Paulus: "Glæd jer altid i Herren". Og han understreger det: "Jeg siger det atter: Glæd jer".

Tag med mig til Rom og følg i Paulus' spor. Glæd jer!
Rejseleder: Naser Khader

2 afgang: 5.-9. december 2024 og 13.-17. marts 2025
Begrænsede pladser. For udførligt program, priser og tilmelding, se hjemmesiden www.storytravel.dk eller ring på +45 50 70 85 03.

PALMYRA Naser Khaders Kulturrejser www.palmyrarejser.dk – rejsen arrangeres i samarbejde med STORYTRAVEL www.storytravel.dk – +45 50 70 85 03

FELIX REJSER

Styrk det kollegiale fællesskab og få et fagligt løft

Felix Rejser har stor erfaring med at arrangere studieture på 5-7 dage. Vælg mellem mange forskellige destinationer – fx Israel, Egypten, Grækenland, London, Istanbul, Efesus, Lutherland og Rom.

Forhør nærmere på 7592 2022 eller på kontakt@felixrejser.dk

Studietur
for provstiets
præster

Præstekraver

Vaskes og pibes. Poignetter vaskes.

Helle Carlsen

Nyrupvej 69, 4180 Sorø
Tlf. 57 84 51 74, mobil 22 59 51 74
Mail: hcarlsen@hcarlsen.dk

Præstekraver m.m.

Jeg vasker, stryger og piber hvad til præstedragten hører - hurtigt og omhyggeligt.

Merete Christiansen

Høegsvej 32 i, Hammershøj, 8830 Tjele
Tlf. 30 29 90 54 eller meretethimes@webspeed.dk

Præstekraver

vaskes og pibes. Poignetter vaskes.

Else Markussen

Svanevej 4, 7600 Struer
Tlf. 2298 6246
Mail: elsemarkussen2607@gmail.com

Præstekraver

vaskes og pibes. Poignetter vaskes.
I Esbjerg hentes og leveres kraverne.

Helle Munch

Nygårdsvej 91 st. tv., 6700 Esbjerg
Tlf. 4275 2269, mail: Helle@hk-munch.dk

**MODTAGER DU IKKE BLADET RETTIDIGT,
SÅ KONTAKT SEKRETARIATET STRAKS**

KOLOFON

Den danske Præsteforening, Rosenvængets Alle 16, 2100 København Ø. Tlf. 35 26 05 55. Tlf. tid 10.00-15.00. Mail: ddp@praesteforening.dk Formand: Sognepræst Pernille Vigsø Bagge, Sjøtgen 30, Vormstrup, 9670 Løgstør. Tlf. 23 35 20 44. Ansvarsh. red.: Pastor Jakob Brønnum, Rosenvængets Alle 16, 2100 København Ø. Tlf. 53 60 84 96 • Artikler, debatindlæg og arrangementsmeddelelser (uge til uge) e-mailles som vedhæftet fil til redaktøren: red@praesteforening.dk • Deadline: Fredag 2 uger før udgivelsen • NB: Anmelderbøger sendes til Præsteforeningens Blad, Strandbygaard, Trykkerivej 2, 6900 Skjern • Annonceindrykning: Direkte til Den danske Præsteforening • Du skal selv kontakte Præsteforeningen, når du flytter - vi får ikke besked fra postvæsenet eller folkeregisteret • Hjemmeside: www.praesteforening.dk • Tryk: Strandbygaard, 6900 Skjern. ISSN 2596-822X • Kontrolleret oplag: 3.404 eksemplarer i perioden 2022-2023.

www.praesteforening.dk